

Höga elpriser kan hota den gröna omställningen

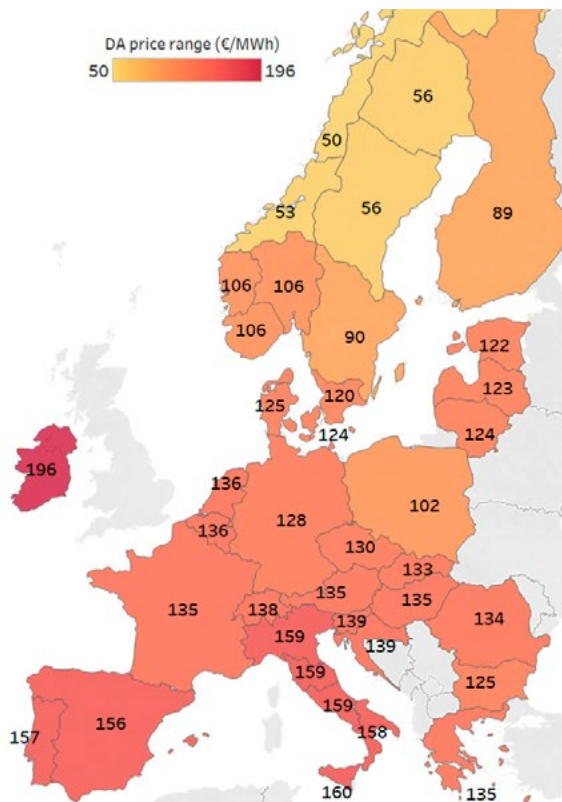
Grossistpriset på el har ökat kraftigt under 2021. Det beror på konjunkturläget i världsekonomin, men också på en fyrdubbling av priset på flytande gas och en fördubbling av koldioxidpriset under året. De konjunkturella faktorerna är övergående och priserna på el och gas väntas halveras efter kommande vinter. Det höga elpriset bör inte motverkas genom att göra ändringar i utsläpps rättssystemet, skriver **Harry Flam**, senior rådgivare på Sieps. Detta skulle minska investeringarna i förnybara energikällor. Om nödvändigt kan hushåll och företag kompenseras på olika sätt som EU-kommissionen har föreslagit.

Den gemensamma elmarknaden har givit ett högre pris i Sverige

Fram till 1996 var elmarknaden i Sverige sluten och svenska elpriser relativt låga på grund av låga produktionskostnader för vattenkraft och installerad kärnkraft, som vardera svarade för ungefär hälften av elproduktionen. Efter avregleringen har den svenska elmarknaden blivit alltmer integrerad med först den nordiska, senare med den baltiska och numera även med elmarknaderna i Frankrike,

Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Tyskland och Österrike. Elpriset har stigit, eftersom priserna generellt sett är högre på exportmarknaden.

Det bör påpekas att det faktum att svenska producenter har kunnat exportera el till högre priser än vad de skulle ha fått på en sluten svensk marknad är en samhällsekonomisk vinst för Sverige och producenterna, men naturligtvis en förlust för elkonsumenterna.

Figur 1. Euro per MWh i olika elområden

Källa: European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators, [High Energy Prices, oktober 2021](#).

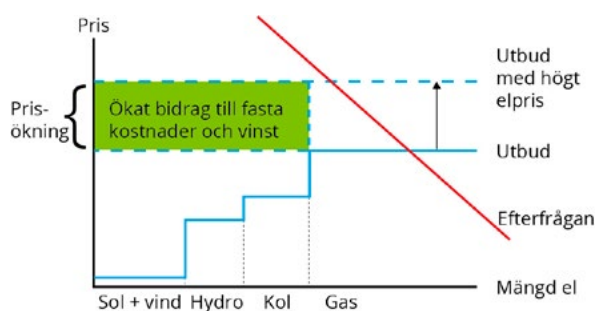
Om EU:s gemensamma elmarknad helt hade saknat regulatoriska och tekniska hinder samt överföringsförluster mellan elområden, skulle grossistpriset på el som bestäms på elbörser i princip vara detsamma i hela EU.¹ Som framgår av kartan över elområden är detta långt ifrån fallet. I genomsnitt hade Sverige (med fyra elområden) det lägsta grossistpriset i euro per MWh och Irland det högsta, ungefär dubbelt så högt som Sverige. Priserna är i allmänhet lägre i norra än i södra Europa.²

Dagspriset på el bestäms av den rörliga kostnaden

Även om grossistpriserna på el skiljer sig betydligt inom EU visar utvecklingen det senaste året att elmarknaderna i hög grad är integrerade. Mellan 2020 och september 2021 ökade grossistpriset lika mycket i Sverige som i resten av EU eller ungefär fyra gånger i genomsnitt. Frågan är vad som orsakat den exceptionella prisökningen?³

Priset på el den närmaste timmen eller nästa dag – det så kallade spotpriset – bestäms av det aktuella utbudet och efterfrågan på elbörsen. På en konkurrensmässig elmarknad bjuder producenterna ut sin kapacitet till rörlig kostnad.⁴ Den producent

som bjuder ett högre pris än det pris där utbud är lika med efterfrågan får inte sälja någonting medan den producent som bjuder ett lägre pris får sälja allt den vill producera. Den rörliga kostnaden för vind- och solkraft är praktiskt taget lika med noll, medan det är högre för vattenkraft, ännu högre för kolkraft och – med dagens höga dagspriser på naturgas – är högst för gaskraft. (Normalt är priset på gas så mycket lägre att gaskraft har en lägre rörlig kostnad än kolkraft.) Utbudskurvan för el producerad med olika energislag blir schematiskt en trappa såsom visas i diagrammet.

Figur 2. Högre pris på gaskraft ger högre elpris.

Det som hänt under 2021 är att priset på flytande naturgas (*liquefied natural gas*, LNG), som EU huvudsakligen importerar från USA, Ryssland och Qatar, har flerdubblats. Detta beror på ökad efterfrågan i världen när hjulen börjat snurra igen efter nedstängningarna under pandemin. Det globala utbudet är konstant, men Asien och USA kommer före Europa i kön på LNG-marknaden. Leveranserna till Europa har sjunkit kraftigt och spotpriset på gas har fyrdubblats. Följden har blivit att gaskraft fått den högsta rörliga kostnaden av olika slag av elkraft. Detta visas i diagrammet av ett skift i utbudskurvan (markerat av pilen) och att utbudskurvan skär efterfrågekurvan vid ett högre pris. Att spotpriset bestäms av den rörliga kostnaden innebär att det kan variera kraftigt över tid. Prisökningen har naturligtvis varit särskilt stor i de länder som har mycket gaskraft, det vill säga i Sydeuropa.⁵

Skillnaden mellan pris och rörlig kostnad ska täcka fasta kostnader och ge en normal avkastning på investerat kapital. Denna skillnad har ökat kraftigt för producenter som använder andra energislag än gas, vilket visas av den gröna rektangeln i diagrammet. I den mån som prisökningen helt eller delvis förväntas bli permanent ger den särskilt producenter av sol- och vindkraft högre lönsamhet och stimulerar till investeringar.

Det kraftigt ökade priset på LNG har gjort att elproducenter växlat från gas- till kolkraft. Den ökade efterfrågan på kol har i sin tur lett till ökad efterfrågan på utsläppsrätter. Sedan början av 2021 har priset på utsläppsrätter nästan fördubblats, från drygt 30 euro per ton till 60 euro.⁶ Detta har ökat den rörliga kostnaden för särskilt kolkraft och ger en ytterligare stimulans till ökade investeringar i sol- och vindkraft.⁷

Höga elpriser kan hota den gröna omställningen

EU-kommissionen är oroad för att höga elpriser på toppen av pandemins negativa ekonomiska effekter för hushåll och företag kan väcka krav på ändringar i klimatpolitiken, exempelvis ett stopp för att låta utsläppshandelssystemet omfatta särskilt energiintensiva sektorer som i dag är undantagna eller ett stopp för minskningen av antalet utsläppsrätter, samt utgöra ett hinder när EU ska öka försörjningstryggheten när det gäller tillgången på naturgas.⁸

Kommissionen har därför presenterat vad man kallar en verktygslåda med en rad olika åtgärder som är förenliga med EU-rätten och som medlemsstaterna kan vidta för att mildra effekterna av höga elpriser. Bland förslagen finns temporära subventioner av elräkningar eller direkta bidrag till hushållen samt förbud för elleverantörer att stänga av elen. Företag kan skyddas genom generella subventioner av elkostnaderna, vilket är förenligt med statsstödsreglerna, och andra åtgärder. Man föreslår att kostnaderna för subventioner och skattelättnader finansieras av intäkter från utauktioneringen av utsläppsrätter.⁹

Kommissionen föreslår även åtgärder på medellång sikt, bland annat ökad lagringskapacitet av naturgas och gemensamma inköp för lagring. Dessutom planerar man en utökad EU-reglering av energimarknaderna, bland annat med syfte att öka flexibiliteten och motståndskraften mot framtida störningar.

Kommissionens initiativ är bra. Det vore olyckligt om den kraftiga uppgången i spotpriserna på el och naturgas skulle leda till att utsläppshandelssystemet, som är EU:s mest kraftfulla verktyg för att minska utsläppen av koldioxid i atmosfären, försvagades, särskilt som marknaderna för framtida leveranser av el och gas indikerar att priserna kommer att halveras efter kommande vintersäsong.¹⁰

Slutnoter

- ¹ I Sverige, där mycket el överförs på långa avstånd från vattenkraftverk i norr till förbrukare i söder uppgår skillnaden mellan vad som skickas in och tas ut i elnätet ca 2 procent av produktionen.
- ² Detaljistpriset på el består till ca en tredjedel av grossistpriset och en tredjedel vardera av transmissions- och distributionskostnader samt skatter och avgifter. Det varierar därför mycket mindre än grossistpriset.
- ³ Detaljistpriset har bara ökat med en bråkdel av ökningen av grossistpriset. För EU som helhet ökade grossistpriset med 230 procent mellan 2019 och september 2021 medan detaljistpriset ökade med endast 7 procent. Den största ökningen av detaljistpriset i ett enskilt land är 23 procent. Mellan 2019 och 2020 föll elpriserna; därför är ökningen mellan 2020 och september 2021 större än ökningen mellan 2019 och september 2021.
- ⁴ Marknaderna är inte alltid konkurrensmässiga, men medlemsstaterna ska övervaka konkurrensen och EU-kommissionen undersöker påståenden om konkurrensbegränsningar.
- ⁵ I genomsnitt svarar gaskraft för ungefär 20 procent av EU:s elproduktion ([Agora Energiwende, The European Power Sector in 2020, 2021](#)). Det höjda priset på gas är en viktig förklaring till de höjda elpriserna, men inte den enda. Andra förklaringar är utfasning av kolkraft, ett relativt vind- och regnfattigt väder på flera håll i Europa och alltför liten lagringskapacitet för gas.
- ⁶ Sedan 2019 sker en planmässig minskning av antalet utsläppsrätter inom EU, vilket också bidragit till prisökningen.
- ⁷ Beslut om investeringar i ny elproduktion grundas på den förväntade genomsnittliga kostnaden per MWh under projektets livstid. Detta bygger på (osäkra) antaganden om bland annat kapacitetsutnyttjande, diskonteringsränta samt framtida priser för alla energislag. Sol- och vindkraft beräknades 2020 ha en genomsnittskostnad på ungefär 40 dollar per MWh, tvåstegs gaskraft 60 dollar, kolkraft 110 dollar, kärnkraft 160 dollar och toppkraft med gas 170 dollar enligt Lazard's levelized cost of energy analysis – version 14.0, <https://www.lazard.com/media/451419/lazards-levelized-cost-of-energy-version-140.pdf>, 2020.
- ⁸ Exempelvis har Frankrike, Cypern, Rumänien, Malta and Slovakien ifrågasatt att ETS ska utsträckas till energiintensiva sektorer, se Bloomberg Green 6 oktober 2021.
- ⁹ [Meddelande från Kommissionen 13 oktober 2021](#).
- ¹⁰ [European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators, High energy prices, oktober 2021](#).